

Drömfantasier: en rydbergsk dityramb

En **dityramb** (grek. *dithyrambos*) var från början en körsång till Dionysos ära (Nationalencyklopedien), en "jubelhymn till Dionysos, fruktbarhetsguden som senare blivit alltmer uppfattad som vinets gud" (Wikipedia). Med tiden har ordet fått en något vidgad betydelse och kan mer allmänt beteckna "en yrande lovsång till vinet och kärleken" (Svenska akademiens ordbok).

Viktor Rydberg är kanske inte den förste poet man tänker på i sådana sammanhang. Likväl finns det dityramber på åtminstone fem ställen i hans produktion, utspridda över fyrtio år, nästan hela hans författarbana. Den jag här skall ta upp är faktiskt hans äldsta bevarade dikt, om man räknar bort dem han skrev på skolpojksstadiet. Tillkomståret är 1852, när Rydberg är 23 år, läser i Lund och är med i ett litterärt studentsällskap. Fast kanske inte bara "litterärt"; sedan man

läst upp och diskuterat sina alster så avslutade man gärna med någon festlig samvaro, så dionysisk som man med sina begränsade medel kunde åstadkomma.

Jag börjar med själva dikten och sparar kommentarerna till efteråt. Som ni kommer att märka åkallas guden här under sitt romerska namn, Bacchus. *Åskaren* är förstås hans far, den blixtslungande överguden Jupiter (eller på grekiska Zeus). *Evoe* var "ett extatiskt utrop i Dionysoskulten". En *char* var en antik tvåhjulig praktvagn; Dionysos exemplar drogs av tigrar (eller pantrar, jag tror inte att man skilde så noga på de båda arterna). Stavningen har jag moderniserat. Och glöm inte att lyssna på diktens rytm, om så bara tyst i ert inre!

Drömfantasier

Vindarna susa
i doftande lund,
pärlorna brusa
i bågarens rund.
Fåglarna sjunga
kärliga toner,
tuvorna gunga
små kupidoner.
Över den vilda
fjällväggens branter
störta sig bäckens
larmande våg,
och över ängens
skiftande täcke
yra bacchanter
ställa sitt tåg.
Mantlarna flyga

ystert för vinden,
kärlekens frågor
tala i blickens
flammande glans,
druvornas lågor
brinna på kinden,
svallande lockar
skuggas av rankans
yviga krans.

Druckna satyrer
tumla kring fälten,
sången nu stiger,
lovande ädla
druvornas lån,
prisande tiger-
tämjaren, hjälten,
fröjdernas fader,
åskarens son.

Evoe Bacchus!
Konungen nalkas,
runtomkring vagnen
nymferna skalkas,
faunerna larma,
vilda bacchanter
runtomkring panter-
charerna svärma.

Evoe Bacchus!
sångerna ljuda.
Härlig i guda-
skönhet han styr sin
glänsande char.
Ynglingens panna,
öppen och klar,
kransar den ljuva
svallande druva;

nattsvarta lockar
fladdra och flyga
hän över skuldror,
vita som snön,
mantelens purpur-
fållar sig smyga
tätt till gestalten,
smidig och skön.
Rosornas ånga
sprides av yra
lekande fläktar
fjälarna fånga
blommornas nektar,
skyarna simma
luftiga, ljusa,
skogarna susa,
aftonens strimma
flammar i väster,
kärlekens, vinets
orgiska fester
redas i kvällens
mystiska famn!

I rydbergslitteraturen har "Drömfantasier" inte getts något större utrymme; det är ju heller inte fråga om något djupsinnigt mästerverk. Den som skrivit mest och bäst om dikten är Paul Gerner, som ägnar den sex sidor (s. 42-47) i sin avhandling *Viktor Rydbergs ungdomsdiktning* (1931). Han lyfter fram dess versmått - "den graciösa och dansande adoniska rytmen" - och konstaterar att det var populärt inom svensk romantik. Han drar fram dikter av Stagnelius, C. F. Dahlgren och Johan Nybom som Rydberg kan ha inspirerats av, men gissar också att "impulsen i icke ringa grad utgått från andarnas sång i Goethes *Faust*". Han visar vidare att Rydberg i

sin skildring av den antika backanalen har lånat detaljer från Schiller i *Die Götter Griechenlands*. Slutligen noterar han att diktens erotiska blick inte fokuserar på någon av de kvinnliga dansarna, utan på "den unge Backos manliga gestalt".

Men tillbaka till versmåttet, som väl är det som *bär* dikten, det som ger den dess liv. Tyvärr vet jag nästan ingenting om metrik, så det som följer är byggt på fragment som jag rafsat ihop från nätet. Men i alla fall:

Dikten är alltså skriven på **adonisk vers**, ett tvåtaktigt versmått där den första takten består av en *daktyl* (en betonad stavelse följd av två obetonade) och den andra av en *troké* (en betonad stavelse följd av en obetonad). Typ "högt över | träden". Med symbolisk notation ser det ut så här:

- ◡ ◡ | - ◡ .

Versmåttet ifråga användes främst, säger de flesta uppslagsverken, i sista raden av en sappfisk strof. Och det må väl stämma, men i en sådan position blir det inte mycket till dans i versen; snarare känns det som att dörren stängs. Ta t. ex. en av Rydbergs sappfiska fyraradingar, "Svårmodets son":

Vart han går, av nattliga moln betäckes
himlen, fågeln tystnar och ängen gulnar,
källans sorl förstummas, och kalken sluter
doftande blomman.

I den tyska versionen av Wikipedia får man däremot veta att litteraturteoretikern och poetikprofessorn Johann Christoph Gottsched år 1730 uppmärksammade sina landsmän på att man skulle kunna bygga en *stikisk dikt* - en dikt utan strofindelning - helt på adoniska verser, och att resultatet kunde klinga "sehr lieblich" - älskvärt, ljuvt, behagfullt - i dikter åt det glada och lustfyllda hållet. Var det alltså i

Tyskland som den adoniska versen apterades för dityrambiska ändamål, med senare spridning till Sverige? Inte vet jag, men Rydbergs dikt följer i alla fall med råge Gottscheds modell: sjuttiofyra adoniska rader¹ staplade på varandra till en enda lust- och fartfylld långdans, som ett never ending party.

Fast nånstans måste man ju sätta punkt, och kanske behöver man också här och var hämta andan. Medlet heter *katalex*: man skapar en "avhuggen" takt genom att ta bort den obetonade stavelsen i versradens slut. Varvid det uppstår en tydlig paus, eftersom alla takter vill fylla lika mycket tid. Så här:

Härlig i | guda-
skönhet han | styr sin
glänsande | char.

Ja, som ni hör skapas inte bara en paus, utan också en betoning. Totalt finns tretton sådana "avhuggna" rader i dikten. De bidrar till att skapa en struktur i dess flöde, men en oregelbunden sådan - det finns inget mönster i deras placering. De första tolv är kopplade parvis genom rim (lund/rund, våg/tåg, char/klar); ensamt står bara det sista och definitiva stoppet, där rullgardinen dras ner för vad som skall hända när mörkret fallit:

kärlekens, | vīnets
orgiska | fester
redas i | kvällens
mystiska | famn!

---

¹ Eller sjuttiotvå; rad två och fyra avviker från det adoniska schemat genom sitt inledande obetonade "i". Hur det skall beskrivas på metrikens språk vet jag inte, men effekten tycks mig i alla fall bli att dikten först "sätter scenen" i ett lite lugnare tempo, innan Rydberg sätter full fart på karusellen från och med rad fem. Goethe gör för övrigt något liknande, fast med delvis andra medel, i inledningen till "andarnas sång".

Gottsched menade att en stikisk dikt med adoniskt versmått fungerade både som rimmad och orimmad. Av de svenska förebilder till "Drömfantasier" som Gerner drar fram är Stagnelius "Anakreontisk sång" och Nyboms "Dithyramb" orimmade, medan Dahlgrens "Vårsång" har en genomförd och regelbunden rimflätning. Rydbergs dikt följer en tredje väg. Där finns (om jag har räknat rätt) 25 radslutsrim, medan 24 av raderna saknar en rimpartner. Men fördelningen mellan rimmade och orimmade rader tycks inte följa något mönster, och samma gäller avståndet mellan två rimord, som kan vara vad som helst från en till sex rader. Med andra ord: det finns en rimflätning som bidrar till att hålla samman dikten, men samtidigt är denna flätning kaotisk. Vilket innebär att dikten även på detta sätt blir en bild av det yrande tumlande larmande svärmande men ändå målmedvetna festtåg den beskriver.

TORE LUND